

Nr 160.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående anslag till biblioteks- och föreläsningsverksamhet inom försvarsväsendet; given Stockholms slott den 8 mars 1940.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Gösta Bagge.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 8 mars 1940.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, ERIKSSON, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ.

Efter gemensam beredning med cheferna för försvars- och finansdepartementen anför chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Bagge:

I ett av särskilda sakkunniga den 19 november 1938 avgivet »Betänkande och förslag rörande den andliga vården inom försvarsväsendet» (statens off. utredn. 1938: 33) berördes i anslutning till frågan om ordnandet av den kulturella vården vid truppförbanden spörsmålen om biblioteksverksamhet och föreläsningsverksamhet vid truppförbanden. Vid varje truppförband borde enligt de sakkunniga finnas ett efter manskapets intressen och behov utrustat bibliotek. Dessa bibliotek borde inordnas i det övriga folkbiblioteksväsendet och underställas skolöverstyrelsen. Det förutsattes, att understöd av statsmedel skulle utgå från anslag under åttonde huvudtiteln. I fråga om föreläsningsverksamheten vid försvarsväsendet ansågo de sakkunniga, att vid varje truppförband, där intresse härför funnes, en föreläsnings-

anstalt borde bildas, vilken skulle stå under skolöverstyrelsens inspektion. Även för detta ändamål förutsattes statsunderstöd skola utgå från vederbörligt anslag under åttonde huvudtiteln.

I den till 1939 års lagtima riksdag i anledning av ovannämnda betänkande avlåtna propositionen nr 139 angående anslag till befrämjande av den andliga vården vid försvarsväsendet föreslog chefen för försvarsdepartementet, att för sammanhållning, befrämjande och kontroll av denna vård, såväl den religiösa som den kulturella, ett centralråd skulle inrättas, vars officiella benämning borde vara »centralrådet för religiös och kulturell verksamhet inom försvarsväsendet». Sedan riksdagen (skrivelse nr 4/1939, sid. 43) lämnat detta förslag utan erinran, utfärdade Kungl. Maj:t den 20 oktober 1939 (nr 790) instruktion för centralrådet. Enligt instruktionen har centralrådet, bland annat, att utse civila representanter i bildningsråd vid truppförband, att uppehålla förbindelse med bildningsråden, följa deras verksamhet och till dem förmedla vunna rön och erfarenheter rörande verksamhetens bedrivande samt att efter framställning från bildningsråden anvisa föreläsare och förmedla anskaffning av litteratur.

I den förutnämnda propositionen yttrade chefen för försvarsdepartementet (sid. 10), att de rätt komplicerade frågorna om organiserandet av biblioteks- och föreläsningsverksamhet vid truppförbanden svårligen låte sig överblickas i förevarande sammanhang. Dessa frågors närmare prövning borde lämpligen äga rum först efter det de föreslagna organen för den andliga vårdens handhavande kommit i verksamhet och efter förslag från dessa. Departementschefen ansåge sig därför, efter att i frågan ha inhämtat chefens för ecklesiastikdepartementet mening, icke böra ifrågasätta, att dessa frågor på grundval av föreliggande förslag skulle föranleda till någon Kungl. Maj:ts vidare åtgärd.

I särskilda skrivelser har nu *centralrådet* anhållit om anslag till biblioteksverksamhet och föreläsningsverksamhet vid försvarsväsendet. Över framställningarna ha utlåtanden avgivits av *skolöverstyrelsen* och *statskontoret*.

Av handlingarna i ärendet inhämtas i korthet följande:

Biblioteksverksamheten. Förutnämnda sakkunniga hade, erinrar *centralrådet*, föreslagit, att truppförbandsbiblioteken skulle erhålla statsunderstöd med samma belopp som det bidrag (ortsbidrag), som av andra medel kunde tillskjutas, dock högst 600 kronor vid medelstort regemente och högst 1 500 kronor vid Stockholms och Karlskrona örlogsstationer. Truppförbandsbibliotek, som på grund av bristande tillgångar i lägerkassorna ej kunde erhålla för statsunderstöd erforderligt ortsbidrag, skulle dock efter skolöverstyrelsens prövning kunna tilldelas statsunderstöd, även om intet ortsbidrag lämnats till biblioteket. Centralrådet hade i denna del intet att erinra mot de sakkunnigas förslag. Det statsunderstöd för biblioteksverksamheten, som sålunda skulle erfordras, uppginge enligt verkställda beräkningar till 34 000 kronor. Centralrådet hemställde, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att för budgetåret 1940/41 anvisa ett anslag av högst 34 000

kronor till biblioteksverksamheten vid försvarsväsendet, att fördelas enligt de närmare grunder, som av Kungl. Maj:t fastställdes.

Skolöverstyrelsen har anfört bland annat, att överstyrelsen redan tidigare i utlåtande över förenämnda betänkande ansett sig i princip kunna tillstyrka de grunder för statsunderstöd till ifrågakvarande bibliotek, som av de sakkunniga föreslagits. Överstyrelsen ville visserligen framhålla, att någon motsvarighet till en dylik anslagsform — utmätandet av statsunderstöd i proportion till lokala tillskott i fråga om statligt organiserade bibliotek — ej funnes tidigare, men överstyrelsen ansåge, att skäl talade för de sakkunnigas uppfattning, att det vore riktigt och lämpligt, att truppförbanden med medel ur lägerkassorna om möjligt bidroge till uppehållet av biblioteken. Överstyrelsen framhöll vidare, att inom en gren av försvarsväsendet, nämligen marinen, redan tidigare utginge biblioteksanslag, dels till manskapsbibliotek, dels till underofficerssällskapens bibliotek. Vad beträffade manskapsbiblioteken ville överstyrelsen påpeka, att dessa biblioteks anslagsvillkor enligt förslaget skulle försämrast, så till vida som för statsunderstöd till dessa bibliotek för närvarande icke fordrades något motsvarande ordsbidrag. De inom marinen verksamma underofficerssällskapens bibliotek skulle enligt de sakkunnigas förslag ej längre komma i åtnjutande av anslag. Överstyrelsen förutsatte, att även inom arméns underofficerssällskap finnes bibliotek men saknade närmare kännedom om deras organisation och med vilka medel de uppehöles. Överstyrelsen funne ej skäl framställa några förslag angående här berörda bibliotek men förutsatte, att förhållandet beaktades av de militära myndigheterna.

De av centralrådet i anslutning till sakkunnigbetänkandet föreslagna anslagsbeloppen funne överstyrelsen väl avvägda, under den givna förutsättningen att motsvarande belopp (ordsbidrag) komme att ställas till bibliotekens förfogande genom anslag från lägerkassorna. Då det förutsatts, att bildningsråd icke skulle upprättas vid arméns underofficersskola samt krigsskolan, borde emellertid det av centralrådet föreslagna anslagsbeloppet, 34 000 kronor, kunna minskas med 1 000 kronor till 33 000 kronor.

Skolöverstyrelsen tillstyrkte, att truppförbandsbiblioteken inordnades i det övriga folkbiblioteksväsendet och underställdes överstyrelsen. Det erforderliga anslaget borde uppföras som särskild post under det under åttonde huvudtiteln anvisade anslaget till understöd åt folkbiblioteksväsendet. Det nu under fjärde huvudtiteln uppförda anslaget till biblioteksverksamhet för underofficerare och manskap vid marinen (IV E 19) torde vid bifall till centralrådets förslag icke vidare böra utgå. Därest understöd ansåges böra tillkomma underofficerssällskapens bibliotek, torde de böra anvisas ur fjärde huvudtiteln.

De nya bestämmelserna borde träda i kraft redan med ingången av budgetåret 1940/41. Vad anginge de närmare villkoren för statsunderstödens utgående, förutsatte överstyrelsen, att överstyrelsen bleve satt i tillfälle att senare avgiva yttrande. Överstyrelsen ville emellertid redan nu framhålla vikten av att garantier skapades för samarbete och utbyte av erfarenheter mellan truppförbandsbiblioteken och annat folkligt biblioteksväsende.

Statskontoret har intet att erinra mot att medel ställas till förfogande till biblioteksverksamheten inom försvarsväsendet. Ämbetsverket anser i likhet med skolöverstyrelsen, att det äskade anslagsbeloppet, 34 000 kronor, bör minskas med 1 000 kronor till 33 000 kronor, då underofficersskolan och krigsskolan på av överstyrelsen anförda skäl ej torde vara i behov av under-

stöd till biblioteksverksamhet. Medel för ändamålet borde uppföras under fjärde huvudtiteln.

Föreläsningssamheten. *Centralrådet* erinrar, att de förutnämnda sakkunniga föreslagit, att understöd av statsmedel skulle för helt budgetår utgå med högst 600 kronor och lägst 100 kronor till föreläsningsanstalt vid truppförband, under villkor att tillskott av andra medel skulle för anstaltens föreläsningssamhet tillskjutas med minst lika stort belopp som statsbidraget. Dock skulle högst fem föreläsningar få anordnas enbart med statsmedel, även om intet ortsbidrag lämnats. På grund av den skiftande disponeringen av värnpliktstiden vid de olika förbanden hade centralrådet icke velat fastställa skyldighet att anordna ett visst antal föreläsningar såsom villkor för anslag men hade efter preliminära undersökningar ansett ett statsunderstöd på 17 000 kronor erforderligt, fördelat med 100 à 300 kronor på varje särskilt truppförband. Centralrådet hemställde, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att för budgetåret 1940/41 anvisa ett anslag av högst 17 000 kronor till föreläsningssamheten vid försvarsväsendet att fördelas enligt de närmare grunder, som av Kungl. Maj:t komme att fastställas.

Skolöverstyrelsen har anfört, att framställningen icke åtföljdes av någon beräkning av kostnaderna för bedrivandet av den ifrågavarande verksamheten och ej heller av någon plan för uppläggnings av verksamheten. Överstyrelsen funne det likvisst synnerligen förklarligt, att centralrådet icke närmare kunnat utforma programmet, då det här rörde sig om en så gott som ny verksamhetsgren och man då givetvis måste i viss mån pröva sig fram. Överstyrelsen hade vid sitt ställningstagande utgått från att föreläsningssamheten komme att bedrivas efter ungefär samma linjer som inom den övriga statsunderstödda populärvetenskapliga föreläsningssamheten. Överstyrelsen hade intet att erinra emot att bidrag av statsmedel tilldelades föreläsningsanstalt vid truppförband, utan att anstalten hade något motsvarande s. k. ortsbidrag att uppvisa. Enligt de sakkunnigas förslag skulle vid varje sådan anstalt få anordnas högst fem föreläsningar enbart med statsmedel. Överstyrelsen ansåge för sin del en sådan begränsning icke nödvändig, utan ville i stället föreslå, att begränsningen av statsbidraget gjordes så, att av statsmedel för anordnande av en föreläsning icke finge utgå mer än 50 kronor och att det högsta anslaget, som finge tilldelas en anstalt, sattes till 300 kronor. Några särskilda bestämmelser beträffande de eventuella föreläsningar, som därutöver komme att hållas med bidrag från annat håll, ansåge överstyrelsen icke påkallade.

Beträffande storleken av anslaget för ändamålet funne överstyrelsen sig böra biträda centralrådets förslag, men förutsatte, att vid fördelningen av anslaget bidragens storlek anpassades efter de särskilda förhållandena vid olika truppförband.

På grund av det anförda tillstyrkte överstyrelsen, att Kungl. Maj:t måtte föreslå 1940 års riksdag att till understöd åt föreläsningsanstalter vid truppförband för budgetåret 1940/41 anvisa ett anslag av 17 000 kronor.

Statskontoret har anslutit sig till skolöverstyrelsens förslag. De medel, som kunde komma att beviljas för ifrågavarande ändamål, torde enligt statskontorets mening böra anvisas såsom ett särskilt anslag. Detta anslag syntes, därest fjärde huvudtiteln icke ansåges böra komma i fråga, böra uppföras under åttonde huvudtiteln.

1939 års lagtima riksdags beslut om den andliga vården vid försvarsväsendet åsyftade bland annat en förstärkning av den frivilliga bildningsverksamheten. Centralrådet för religiös och kulturell verksamhet inom försvarsväsendet, som tillkom i anledning av nämnda beslut och har att främja den religiösa och kulturella vården inom förevarande område, har nu trätt i verksamhet. Hittills ha särskilda medel icke ställts till förfogande för att möjliggöra den avsedda effektiviseringen av det kulturella bildningsarbetet vid de särskilda truppförbanden. Det förutsattes vid riksdagsbehandlingen i fjol av ifrågavarande spörsmål, att det skulle ankomma på centralrådet att i sinom tid göra erforderliga anslagsäskanden i ämnet.

De nu i sådant hänseende framlagda förslagen bygga i huvudsak på det tidigare avgivna sakkunnigförslaget och ha i allt väsentligt tillstyrkts av de hörda myndigheterna. Förslagen avse anvisande för nästa budgetår av medel dels till biblioteksverksamhet och dels till föreläsningsverksamhet vid truppförbanden. Jag har efter samråd med cheferna för försvars- och finansdepartementen kommit till den uppfattningen, att medel för ifrågavarande verksamhet böra ställas till förfogande för nästa budgetår samt att medlen lämpligen böra anvisas under åttonde huvudtiteln, varunder anslag utgå till folkbildningsåtgärder i allmänhet. Det bör framhållas, att denna medelsanvisning givetvis — såsom även i de föreliggande förslagen förutsatts — endast avser det *normala* behovet, alltså icke det ökade medelsbehov, som föranledes av de anbefallda försvarsberedskapsåtgärderna och som i annan ordning tillgodoses.

Vad biblioteksverksamheten beträffar, torde böra för ändamålet anvisas ett förslagsvis beräknat belopp, att utgå efter de grunder, som Kungl. Maj:t i anslutning till det av skolöverstyrelsen framställda förslaget torde äga att framdeles fastställa. För nästa budgetår har ett belopp av 33 000 kronor av myndigheterna ansetts erforderligt. Jag har icke funnit anledning till erinran mot denna beräkning. Understöden torde böra utgå från det under åttonde huvudtiteln uppförda förslagsanslaget till understöd åt folkbiblioteksväsendet och belasta delposten till folk-, studiecirkel-, skol-, sjukhus- och sjömansbibliotek. Det lär icke vara nödvändigt att av denna anledning räkna med en höjning av nämnda post, som under punkten 195 i bilagan åttonde huvudtiteln till årets statsverksproposition av mig för nästa budgetår beräknats till 1 450 000 kronor. Såsom av nyssnämnda punkt framgår, har jag beträffande folkbiblioteksväsendet förordat vissa åtgärder i besparingssyfte, bland annat viss reduktion av de understöd, som enligt eljest gällande grunder bort tillkomma de ifrågavarande biblioteken. För att icke försvåra uppbyggandet av biblioteksverksamheten inom försvarsväsendet anser jag mig icke böra förorda, att de av mig ifrågasatta besparingsåtgärderna skola avse jämväl nämnda verksamhet.

I anslutning till vad sålunda yttrats torde Kungl. Maj:t böra föreslå riksdagen medgiva, att ur anslaget till understöd åt folkbiblioteksväsendet må

utgå understöd till biblioteksverksamhet vid försvarsväsendet i huvudsaklig överensstämmelse med de av mig förordade grunderna. Vid bifall härtill torde det under fjärde huvudtiteln i årets statsverksproposition av Kungl. Maj:t äskade anslaget å 6 200 kronor till biblioteksverksamhet för underofficerare och manskap vid marinen icke för nästa budgetår erfordras. Förslag om återkallande av nämnda anslagsäskande har i annat sammanhang framställts av chefen för försvarsdepartementet. I samband därmed har behandlats den av skolöverstyrelsen berörda frågan om anslag till de inom marinen verksamma underofficerssällskapens bibliotek.

Vad beträffar den föreslagna *föreläsningssamheten*, finner jag mig kunna i likhet med statskontoret biträda de förslag, som framställts av skolöverstyrelsen. Jag tillstyrker sålunda, att ett belopp av högst 17 000 kronor anvisas till detta ändamål för nästa budgetår samt att statsbidragsbestämmelser meddelas i huvudsaklig överensstämmelse med överstyrelsens förslag.

I årets åttonde huvudtitel har Kungl. Maj:t under punkten 196 på min hemställan föreslagit riksdagen att till understöd åt anstalter och föreningar, som anordna populärvetenskapliga föreläsningar, för budgetåret 1940/41 anvisa ett anslag av 144 000 kronor samt medgiva, att därav finge till särskilda ändamål utgå vissa angivna belopp. Då det synes lämpligast, att den ifrågasatta nya föreläsningssamheten inordnas såsom ett led i den populärvetenskapliga föreläsningssamheten, som åtnjuter statsunderstöd ur nyssnämnda anslag, finner jag mig böra förorda, att Kungl. Maj:t måtte, med ändring av det för årets riksdag redan framlagda förslaget, föreslå riksdagen att uppföra nyssberörda anslag med ett till $(144\,000 + 17\,000 =)$ 161 000 kronor förhöjt belopp. Ett bestämt önskemål är emellertid, att föreläsningssamheten anpassas efter de särskilda förhållandena på detta område. Verksamhetens planläggning kräver sålunda speciell omtanke vad beträffar såväl dess allmänna anordning som valet av föreläsare och föreläsningssämen. Det får förutsättas, att skolöverstyrelsen särskilt beaktar denna sida av saken.

Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att på förslag av skolöverstyrelsen meddela de föreskrifter, som må finnas erforderliga beträffande biblioteks- och föreläsningssamheten inom försvarsväsendet.

Under återopande av vad sålunda anförts hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte — med ändring av sitt i årets statsverksproposition under punkten 196 av bilagan åttonde huvudtiteln framställda förslag — föreslå riksdagen att

dels medgiva, att ur det under åttonde huvudtiteln uppförda anslaget till understöd åt folkbiblioteksväsendet må utgå understöd till biblioteksverksamhet vid försvarsväsendet i huvudsaklig överensstämmelse med vad av mig anförts;

dels förklara sig icke ha något att erinra mot de av mig förordade grunderna för understöd åt föreläsningsverksamhet inom försvarsväsendet;

dels till Understöd åt anstalter och föreningar, som anordna populärvetenskapliga föreläsningar, för budgetåret 1940/41 anvisa ett anslag av kronor 161 000;

dels medgiva, att av detta anslag må enligt av Kungl. Maj:t fastställda villkor användas

högst 15 000 kronor till understöd åt centralbyråer för förmedling av populärvetenskapliga föreläsningar,

högst 8 000 kronor till understöd åt föreläsningsförbund,

högst 2 000 kronor till understöd åt vissa anstalter och föreningar för av dem havda resekostnader för föreläsare,

högst 45 000 kronor till anordnande av populärvetenskapliga föreläsningar i samband med studiecirkelverksamhet;

högst 17 000 kronor till föreläsningsverksamhet inom försvarsväsendet samt

1 500 kronor till understöd för utgivande av Tidskrift för föreläsningsverksamheten;

dels medgiva, att för budgetåret 1940/41 ej mindre det lägsta understöd, som av statsmedel må utgå till lokal föreläsningsanstalt, skall utgöra 75 kronor för helt budgetår räknat än även det minsta antal föreläsningar, som för åtnjutande av statsbidrag skall, för budgetår räknat, anordnas av dylik anstalt, må utgöra fyra;

dels ock medgiva, att det må ankomma på Kungl. Maj:t att under samma tid bevilja de lättnader i fråga om villkoren för understöds åtnjutande, som må befinnas erforderliga.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdade hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Lennart Häggqvist.